

BISERCHILIK MADANIYATINING ZAMONAVIY TADQIQOTI

Kamolova Dilshoda Odilovna

Buxoro davlat pedagogika instituti

Texnologik ta'lim kafedrasasi

Stajyor-o'qituvchisi

Hojiqurbonova Sevinch Sanjar qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti

"Texnologik ta'lim" kafedrasasi talabasi

Annotatsiya: Biserlik san'ati – turli rang va shakldagi mayda munchoqlar yordamida taqinchoqlar va bezaklar yaratish san'ati. Bu hunar qadimdan mavjud bo'lib, bilakuzuk, bo'yin taqinchoqlari va uy bezaklari yasashda qo'llaniladi. Biserlik nafaqat milliy an'analarni saqlaydi, balki zamonaviy uslublar bilan boyib bormoqda. Bu san'at nafaqat estetik, balki iqtisodiy jihatdan ham foydalidir.

Kalit so'zlar: biserlik(munchoqlar), ip va simlar, ignalar, qaychilar, biserlik dastgohi, yelim va lakka, aksessuarlar, qoliplar va shakllar, qulf va ilgaklar(furnitura).

Аннотация: Бисерное искусство – это искусство создания украшений и декора с помощью мелких бусин разной формы и цвета. Этот процесс требует внимания и творчества. Бисероплетение не только сохраняет национальные традиции, но и обогащается современными стилями. Это искусство полезно не только с эстетической, но и с экономической точки зрения.

Ключевые слова: бисероплетение (бусины), нити и проволоки, иглы, ножницы, станок для бисероплетения, клей и лак, аксессуары, формы и шаблоны, замки и застёжки (фурнитура).

Annotation: Beadwork is the art of creating jewelry and ornaments using small beads of various colors and shapes. This craft has been around since ancient times and is used to make bracelets, necklaces and home decorations. Beadwork not only preserves national traditions, but also enriches with modern styles. This art is not only aesthetic but also economically useful.

Keywords: beadwork (beads), threads and wires, needles, scissors, beadwork loom, glue and varnish, accessories, molds and shapes, locks and clasps (hardware).

Biserlar tikuvchilik uchun eng ajoyib materiallardan biridir: u sirli nashrida, boy ranglar, aniq chiziqlar va ijodiy izlanishlar uchun cheksiz imkoniyatlarga ega.

Ushbu noyob material insoniyat tarixi davomida ko'plab xalqlar madaniyatining muhim elementi bo'lib kelgan. Balki shuning uchun boncuk tikish san'ati butun ming yilliklar va turli qit'alarni qamrab olgan uzoq tarixga ega.

Biz yer yuzida birinchi munchoq paydo bo'lishining aniq sanasi va joyi haqida aniq gapira olmaymiz, ammo aniq bilganimiz shundaki, munchoqlar paydo bo'lishidan ancha oldin, ibtidoiy odamlar hayvonlarning tishlari va shoxlaridan turli xil zargarlik buyumlari uchun munchoqlar yasashgan. , mollyuskalar qobig'i va yog'och va urug'lar.

Turli davrlarda munchoqlar ham pul, ham talisman yoki tumor sifatida ishlatilgan. Bundan tashqari, arxeologlar tomonidan topilgan eng qadimgi munchoqlar taxminan 82 ming yil ilgari paydo bo'lgan.

1-rasm. Qadimgi insoniyatning munchoqlari

Faqat shisha ixtirosi bilan - va bu taxminan 3 ming yil oldin Misrda sodir bo'lgan - munchoqlar asta-sekin biz o'rgangan shaklga kira boshladi va shisha munchoqlar ishlab chiqarishda eng muhim materialga aylandi. Shu sababli, munchoqlar, ularning paydo bo'lishi, ishlatilishi va joriy etilishi haqida birinchi eslatma aynan Misr hududida sodir bo'lgan.

2-rasm. Misr fir'avnining taqinchog'i

Biroq, bu texnologiya ko'p mehnat talab qiladigan va qimmat edi, shuning uchun faqat Misr fir'avnlari yoki ruhoniylari boncuklu zargarlik buyumlarini kiyishlari mumkin edi. Birinchisi munchoqlardan matolarni, bosh kiyimlarni bezash va turli xil zargarlik buyumlarini (sirg'alar, boncuklar, marjonlarni, uzuklar, bilaguzuklar) yaratish uchun ishlatgan bo'lsa, ikkinchisi ma'badning turli elementlarini bezash uchun ishlatgan.

Biserlik madaniyati, taxminan milodiy 6-7 asrlarga to'g'ri keladi. Biser, asosan, Samarqand viloyatining Payariq tumanidagi hududda joylashgan, lekin uning ta'siri kengroq mintaqani qamrab olgan. Biserlik madaniyati o'zining noyob me'moriy yodgorliklari va san'at asarlari bilan mashhur. Shu bois, Biserlik madaniyati O'rta Osiyodagi qadimiy shahar madaniyatlaridan biriga aylangan. Biserlik madaniyatining eng muhim yodgorliklari arkeologik qazishmalar davomida topilgan. Biserlikka oid bir nechta qazishmalar Samarqand viloyatining turli joylarida amalga oshirilgan bo'lib, bu hududlarda quyidagi topilmalar aniqlangan:

- **Qadimiy qabristonlar:** Biserlikka oid qadimiy qabristonlar va mozaikalar topilgan. Bu qabristonlarda turli xil tosh va kulolchilik buyumlari, kulyablar (kumush va oltin zargarlik buyumlari), keramika asarlari va boshqa san'at asarlari mavjud.

- **Me'moriy obidalar:** Biserlikning me'moriy obidalari orasida qadimiy shahar devorlari, ibodatxonalar, xonaqohlar va boshqa diniy muassasalar topilgan. Bu obidalar, shahar hayotining rivojlanishiga guvohlik beradi.

- **Keramika va kulolchilik:** Biserlik madaniyatiga oid keramika va kulolchilik buyumlari ko'plab qazishmalarda topilgan. Bu buyumlar asosan amaliy va diniy maqsadlarda ishlatilgan. Ularning ustida tasvirlangan naqshlar va yozuvlar Biserlik madaniyatining yuqori san'ati va ko'nikmalariga dalil bo'lib xizmat qiladi.

Biserlik madaniyati, o'zining joylashuvi tufayli, Ipak yo'li bo'ylab savdo yo'llarining kesishgan nuqtalarida joylashgan. Bu savdo yo'llarining o'zaro aloqalaridagi ahamiyatini hisobga olgan holda, Biserlik madaniyati boshqa mintaqalar, masalan, **Xitoy**, **Eron**, **Hindiston**, va **Arab xalqlari** bilan faol madaniy va savdo aloqalariga ega bo'lgan.

Shahar va uning atrofidagi hududlarda turli xil mahsulotlar — matolar, ziravorlar, kashmir va boshqa qiymatli buyumlar sotilgan. Shuningdek, Biserlikda ishlab chiqarilgan san'at asarlari va zargarlik buyumlari ham bu aloqalarning asosiy elementi bo'lib, boshqa hududlarga eksport qilingan. Biserlik madaniyati, asosan, diniy, ilmiy va san'atga oid bir qator yodgorliklarga ega. Biserlikda **zardushtiylik**, **buddizm** va **islom** kabi turli dinlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar kuzatilgan. Bu shahar va uning atrofidagi hududda joylashgan diniy ibodatxonalar va monastirlar Biserlikning madaniy xilma-xilligini va diniy tolaransini ifodalaydi.

- **Zardushtiylik:** Bu din Biserlikda va O'rta Osiyoning boshqa hududlarida keng tarqalgan edi. Shahar hududlarida zardushtiylikka oid yodgorliklar va ibodatxonalar topilgan.

- **Buddizm:** Biserlikda buddizmning alomatlari ham mavjud. Buddist monastirlari va tasvirlar Biserlikning madaniy xilma-xilligini tasdiqlovchi yana bir dalil bo'lib, buddizmning O'rta Osiyodagi o'rnini ko'rsatadi.

- **Islom:** 7-8 asrlarda Biserlikda islom dinining tarqalishi boshlanadi, va shu davrda musulmon arxitekturasi ilk elementlari shakllana boshlaydi.

Biserlik Madaniyatining Xususiyatlari , Merosi va Tadqiqot

Biserlik madaniyati o'zining noyob san'ati, me'moriy uslubi va ijodiy yondashuvi bilan ajralib turadi. Bu madaniyatning ba'zi asosiy xususiyatlariga quyidagilarni kiritish mumkin:

- **San'at va zargarlik:** Biserlikda ishlab chiqarilgan zargarlik buyumlari, rang-barang naqshlar va stilistik yondashuvlar yuqori san'ati ko'rsatadi. Ko'plab topilmalar orasida oltin va kumushdan yasalgan zargarlik buyumlari, tasvirlar va naqshlar mavjud.

- **Keramika:** Biserlikda ishlab chiqarilgan keramika asarlari o'zining rang-barangligi, dizayni va amaliy maqsadga mosligi bilan ajralib turadi. Bunday buyumlar savdo yo'llarida boshqa mamlakatlarga eksport qilingan.

- **Me'moriy uslublar:** Biserlik me'moriy yodgorliklari, asosan, o'zining badiiy va funksional jihatlari bilan mashhur. Bu obidalar ko'pincha diniy va ijtimoiy markazlar sifatida qurilgan. Bugungi kunda Biserlik madaniyati O'rta Osiyodagi eng qadimiy va rivojlangan madaniyatlardan biri sifatida o'rganilmoqda. Shahar va uning atrofidagi hududlar bo'yicha olib borilgan arkeologik ishlar davom etmoqda, va yangi topilmalar bu madaniyatning yanada chuqurroq o'rganilishiga imkon yaratmoqda. Biserlik madaniyati zamonaviy arkeologlar va tarixchilar tomonidan davomli ravishda o'rganilmoqda. Biserlikning merosi, nafaqat O'rta Osiyo, balki butun dunyo tarixining bir qismi sifatida o'rganilmoqda. Bu madaniyatning tarixi, arkeologik yodgorliklari va san'ati O'rta Osiyo madaniyatining boyligini va xilma-xilligini ko'rsatadi.

3-rasm. Biserli soch to'g'nog'ichi

Biserlik (biser tikish yoki munchoq bilan bezak berish) – munchoqlar yordamida buyumlarni bezash, naqsh tushirish yoki zargarlik buyumlarini yaratish san'ati. Bu san'at turi turli xil asbob-uskunalarini talab qiladi. Quyida biserlikda kerak bo'ladigan asosiy asbob-uskunalar va ularning tavsifi keltiriladi.

1. Biser (Munchoqlar):

- **Turlari:**
  - **Oyna biserlar** – shaffof yoki yaltiroq.
  - **Mat biserlar** – silliq va porlamaydigan.
  - **Marvarid biserlar** – marvaridga o'xshash.
  - **Ko'z munchoqlar** – ko'z shaklida bo'ladi.
  - **Charms biserlar** – yirik va shaklli bo'ladi.
- **O'lchamlari:**

Biserlar 2 mm dan 6 mm gacha bo'ladi. Har xil o'lchamlar turli naqshlar uchun ishlatiladi.

2. Ip va Simlar:

- **Biser ipi (kapron, polyester):** Yumshoq va mustahkam.
- **Naylon ip:** Chidamli va egiluvchan.

- **Metall simlar:** Qalinligi 0,2 mm – 0,6 mm bo'lgan biserlar uchun ishlatiladi.

- **Elastik iplar:** Bilakuzuk yoki halqa yasashda ishlatiladi.

3. Ignalar:

- **Biser ignalari:** Juda ingichka, moslashuvchan va uzun bo'ladi. Odatda 10-15 o'lchamdagi ignalar ishlatiladi.

- **O'yuvchi ignalar:** Katakdan o'tkazib, naqsh yasash uchun ishlatiladi.

4. Qaychi va Kesish Asboblari:

- **O'tkir qaychi** – ip va simlarni kesish uchun.

- **Kichik tyog'ri qaychi** – nozik kesish ishlarida ishlatiladi.

- **Pensa (klyosh)** – simlarni buklash va qisib qo'yish uchun.

5. Biser dastgohi (stanogi):

Bu dastgoh yordamida katta naqshlar, suratlar yoki chiroyli bilakuzuklar yasash mumkin. U biserlarni tikishda ipning to'g'ri va tartibli joylashishini ta'minlaydi.

6. Yelim va Lakka:

- **Yelim (sekundali yoki issiq yelim):** Buyumlarni biriktirish va mustahkamlash uchun.

- **Lakka:** Tayyor buyumni qoplash va uni mustahkamlash uchun ishlatiladi.

7. Furlalar va Aksessuarlar:

- **Zanjirlar, qopqoqlar, ilgaklar:** Bilakuzuk va taqinchoqlarga qo'shiladi.

- **Qulf va ilgaklar:** Bilakuzuk va bo'yin taqinchoqlarini yopib ochish uchun ishlatiladi.

- **Kahrabo va marvarid shartlar:** Ko'zni tortadigan buyumlar yasashda ishlatiladi.

8. Qoliplar va Shakllar:

- **Qoliplar:** Biserlarni to'g'ri shaklda joylashtirish uchun ishlatiladi.

- **Dumaloq, uchburchak yoki to'rtburchak qoliplar:** Har xil shaklda naqsh tushirishda yordam beradi.

9. Qulf va Ilgaklar (Furnitura):

- **Bilakuzuk qulf va ilgaklar** – taqinchoqlar yopilishi uchun ishlatiladi.

- **Halqalar va ilgaklar** – bilakuzuk va bo'yin taqinchoqlari uchun.

10. Qo'shimcha Asboblari:

- **Magnit doska:** Biserlarni tartibli saqlash uchun.

- **Lupa (kattalashtiruvchi):** Mayda biserlar bilan ishlashda ko'rishni yaxshilash uchun.

- **Qopqoqli idishlar:** Biserlarni tartibda saqlash uchun maxsus qutilar.

4-rasm. Munchoqchilikda ishlatiladigan asbob-uskunalar

1. Ijodiy o'zini ifoda etish

Biserlik ayollar uchun o'zlarining didi va san'atga bo'lgan qiziqishini namoyon etish imkoniyatidir. Munchoqdan yaratilgan bezaklar va taqinchoqlar orqali ayollar o'ziga xos uslub yaratadi va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantiradi.

2. Madaniy meros va an'analarni saqlash

O'zbek va O'rta Osiyo xalq san'atida biserlik qadimiy hunarmandchilik turlaridan biridir. Ayollar munchoq to'qish orqali milliy an'analarni avloddan-avlodga yetkazadi. Xalq liboslarini bezash, to'y va bayramlarda taqinchoqlar tayyorlash bu hunarning muhim qismidir.

3. Iqtisodiy mustaqillik

Biser to'qish ko'plab ayollar uchun daromad manbai hisoblanadi. Ayollar o'z uyida hunarmandchilik bilan shug'ullanib, bozorda munchoqdan yasalgan mahsulotlarni sotishadi. Bu ularning oilaviy byudjetiga qo'shimcha daromad olib keladi.

4. Ijtimoiy faoliyat va jamiyatdagi o'rni

Biserlik ayollar o'rtasida hamjihatlik va do'stlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Hunarmandchilik to'garaklari va kurslarda ayollar bir-birlari bilan tajriba almashadi, o'zaro muloqot qiladi va ijtimoiy faolliklari oshadi.

5. Psixologik foyda

Munchoq to'qish jarayoni ayollarga ruhiy taskin va dam olish imkonini beradi. Bunday ijodiy mashg'ulot stressni kamaytiradi, diqqatni jamlashga yordam beradi va

ayollarning umumiy kayfiyatini ko'taradi. Biserlik faqatgina hunar emas, balki ayollar hayotining ajralmas qismi bo'lib, ularning ma'naviy va moddiy farovonligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. **"Biser to'qishga oid qo'llanma"** – L. P. Ivanova. Sankt-Peterburg, 2017.
2. **"Xalq hunarmandchiligida biserdan foydalanish"** – N. A. Kiseleva. Moskva, 2016.
3. **"O'rta Osiyoning amaliy bezak san'ati"** – A. Karimov. Toshkent, 2015.
4. **"Xalq hunarmandchiligida biserdan foydalanish"** – N. A. Kiseleva. Moskva, 2016.